

3.4 Podmínky a průběh vzdělávání v kontextu vstupu žáků na střední školy

Výběrové zjišťování dosažené úrovně čtenářské gramotnosti žáků, o něž se tato tematická zpráva opírá, se zaměřilo na žáky 1. ročníku středních škol, tj. postihlo úroveň žáků při vstupu ze základního do středního vzdělávání. V tomto kontextu je významnou otázkou, zda a případně jak se odlišují podmínky a průběh vzdělávání se vztahem k rozvoji čtenářské gramotnosti žáků na středních školách, na které přicházejí žáci s relativně vyšší úrovní čtenářské gramotnosti, od středních škol, na které přicházejí žáci s relativně nižší úrovní čtenářské gramotnosti. Cílem tohoto zkoumání bylo posouzení toho, zda podmínky a průběh vzdělávání ve školách, do kterých přicházejí žáci s nižší úrovní čtenářské gramotnosti, mohou tuto nižší úroveň čtenářské gramotnosti žáků kompenzovat.

Pro zodpovězení uvedené otázky byl zvolen metodický postup, který celkem 294 středních škol zařazených do výběrového zjišťování zařadil do jednoho ze tří typů středních škol vytvořených na základě dvou dílčích ukazatelů:

- průměrného výsledku (úspěšnosti) žáků střední školy v testu čtenářské gramotnosti (blíže k výsledkům testu viz kapitola 4);
- průměrné známky testovaných žáků střední školy z předmětu český jazyk a literatura na předchozím vysvědčení (zpravidla na konci 9. ročníku ZŠ).

Do prvního typu bylo zařazeno 115 středních škol, jejichž hodnoty obou dílčích ukazatelů byly lepší než korespondující průměrné hodnoty za všechny školy („školy s vyšší úrovní čtenářské gramotnosti žáků“). Do druhého typu bylo zařazeno 129 škol, jejichž hodnoty obou dílčích ukazatelů byly horší než korespondující průměrné hodnoty za všechny školy („školy s nižší úrovní čtenářské gramotnosti žáků“). Do třetího typu pak byly zařazeny ostatní školy (celkem 50 škol). Volbu uvedeného přístupu opodstatňuje mimo jiné existence středně silné negativní korelace mezi úspěšností žáků v testu čtenářské gramotnosti a jejich známkou na vysvědčení z českého jazyka a literatury v posledním roce základního vzdělávání.²¹

Tabulka č. 7 shrnuje poznatky srovnání vybraných charakteristik podmínek a průběhu vzdělávání se vztahem k rozvoji čtenářské gramotnosti žáků, a to pro střední školy s vyšší úrovní čtenářské gramotnosti žáků 1. ročníku na jedné straně a střední školy s nižší úrovní čtenářské gramotnosti žáků 1. ročníku na straně druhé. Zjištění bohužel nepotvrzují očekávání, že by podmínky a průběh vzdělávání mohly kompenzovat nižší úroveň čtenářské gramotnosti žáků 1. ročníku středních škol, kterou si přenesli ze základního vzdělávání. Naopak tito žáci se méně často setkávají s koncepčním přístupem školy k rozvoji čtenářské gramotnosti svých žáků, stejně jako s výskytem situací, které vyžadují aktivaci náročnějších čtenářských schopností a dovedností žáků ve výuce, a naopak častěji s horšími materiálními podmínkami školy k rozvoji čtenářské gramotnosti. Nepříznivě působí rovněž horší čtenářské podmínky těchto žáků v rodinách a jejich nižší zájem o čtenářství a český jazyk obecně, což se následně promítá také v postojích učitelů. Celkově je tak utvářen řetězec vazeb horších podmínek a průběhu vzdělávání na jedné straně a slabších vzdělávacích výsledků žáků na straně druhé – a s tím také souvisí spojená otázka, zda a jak lze takový řetězec prolomit. Platí však, že toto zjištění nelze a priori zobecňovat, neboť existují školy s nižší úrovní čtenářské gramotnosti žáků, a naopak velmi dobrými podmínkami a průběhem vzdělávání se zaměřením na tuto oblast. I zde tedy může být přínosné hledání příkladů dobré praxe.

²¹ Hodnota korelačního koeficientu je 0,47.